Opgesteld door: Niek van den Berg (kennismakelaar)
Vraagsteller: afdelingsleider voortgezet onderwijs
Referentie: Kennisrotonde. (2020). *Zijn er effectieve interventies op de samenstelling van de klassen in de bovenbouw van havo/vwo, zodanig dat het leer-en werkklimaat gunstig is voor de leer-en examenresultaten?* (KR. 827) Den Haag: Kennisrotonde.

30 april 2020

Vraag

Zijn er effectieve interventies op de samenstelling van de klassen in de bovenbouw van havo/vwo, zodanig dat het leer- en werkklimaat gunstig is voor de leer- en examenresultaten?

Kort antwoord

Docenten hebben met verschillende didactische en pedagogische interventies invloed op het klimaat in de klas. Voorbeelden zijn gedragsregels, toewijzen van zitplaatsen, in gesprek gaan met ordeverstoorders, ingrijpen bij pestgedrag, en leerlingen laten werken aan groepstaken.

De groepssamenstelling van een klas heeft doorgaans weinig invloed op klimaat en leerprestaties. Veranderen van de groepssamenstelling zou wel ingezet zou kunnen worden als het werk- en leerklimaat verstoord is en interventies binnen de klas niet voldoende opleveren. Onderzoek hiernaar ontbreekt echter.

Toelichting antwoord

Goede relaties bevorderen een goed klimaat in de klas en leerprestaties

Voor een goed leer- en werkklimaat in de klas zijn goede relaties belangrijk, zowel tussen docenten en leerlingen als tussen leerlingen onderling. Docenten zetten diverse proactieve, reactieve, verbale en non-verbale strategieën in om de les ordelijk te laten verlopen, variërend van het opstellen van gedragsregels en toewijzen van zitplaatsen, tot individuele gesprekken met ordeverstoorders (Kennisrotonde, 2018; Van den Berg e.a., 2016; Zuckerman, 2007). Belangrijk daarbij is dat docenten alerte waarnemers zijn, waarnemingen op een open en empathische manier interpreteren, adequaat en getimed reageren, en voor balans in de relatie zorgen, aldus het mixed-methods promotieonderzoek van Diemel (2019). Zo hebben docenten bijvoorbeeld invloed op de sfeer door alert te zijn op pestgedrag en consistent en weloverwogen in te grijpen (Kennisrotonde, 2019b; Veenstra e.a., 2014).

Het belang van goede onderlinge relaties tussen leerlingen blijkt onder meer uit het proefschrift van Gemmen (2018). Ze onderzocht via sociale netwerkanalyse gedetailleerd de wederzijdse invloed tussen sociale positie van leerlingen (al dan niet gepest worden, vrienden hebben, geaccepteerd worden, populair zijn) en schoolwelbevinden en prestaties in het primair en voortgezet onderwijs. Onder meer blijkt dat leerlingen in het eerst jaar van het voortgezet onderwijs hun vrienden kiezen op basis van prestaties bij gelijke typen vakken, en dat in jaar 2 de ontwikkeling van hun schoolcijfers gelijk opgaat met die van hun vrienden. Gemmen onderzocht echter niet de mogelijkheden om als school te interveniëren op vriendschapsselectie en –invloed in relatie tot schoolprestaties.

Uit ander onderzoek weten we dat docenten leerlingen (na voorbereiding en met ondersteuning) kunnen laten samenwerken aan een groepstaak, om daarmee het sociaal klimaat in de klas te verbeteren. Het groepsgevoel, het vertrouwen en de motivatie om te leren nemen dan toe. Samenwerkend leren is echter niet altijd en voor iedereen ook goed voor de leerprestaties (Kennisrotonde, 2019a).

Beperkte invloed van groepssamenstelling op leerprestaties; weinig bekend over de invloed van wisselingen

De groepssamenstelling van een klas (etniciteit, prestatieniveau, sekse en sociaal milieu) heeft nauwelijks invloed op de leerprestaties. Wisselingen in samenstelling, bijvoorbeeld bij het vormen van combinatieklassen, lijken ook niet nadelig. Dit komt doordat doorgaans individuele kenmerken van leerlingen veel belangrijker zijn dan kenmerken van de klas of de school (Driessen, 2007; Kennisrotonde, 2017). In het primair onderwijs is er wel een klein *positief* effect op klimaat en leerprestaties als leraren twee opeenvolgende jaren dezelfde groep leerlingen les geven (Kennisrotonde, 2020).

Het voortgezet onderwijs heeft minder vaste klassen dan het primair onderwijs. In plaats van een vaste docent voor heel de week en voor alle vakken, staan er in het voortgezet onderwijs diverse docenten voor de klas. Ook blijft een vo-klas doorgaans niet alle leerjaren bij elkaar zoals in het po, en zijn leerlingen verspreid over onderwijsniveaus en bijhorende schooltypen. Na de brugklas en na de profielkeuze wisselt doorgaans de samenstelling van vo-klassen. Ook verschilt vaak de groepsgrootte per (keuze)vak (Van Bergen e.a., 2016). Bij belangrijke wisselingen in groepssamenstelling is extra aandacht voor het ontstaan van een goed groepsklimaat belangrijk, bijvoorbeeld door extra gezamenlijke activiteiten aan het begin van het jaar.

Als het leer- en werkklimaat in een klas niet goed is en interventies binnen de klas (zie voorgaande, en ook bijvoorbeeld NJI, 2016) niet (voldoende) opleveren, kan overwogen worden om klassen anders samen te stellen. Dat kan bijvoorbeeld door bij de overgang naar een nieuw leerjaar leerlingen over verschillende klassen te herverdelen en zo verstorende patronen te doorbreken. Onderzoek naar dit soort interventies ontbreken echter voor zover bekend.

Geraadpleegde bronnen

Diemel, K. (2019). *Kwintessens in het handelen van leraren. Een onderzoek naar pedagogische sensitiviteit in het onderwijs.* (proefschrift). Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.

Driessen, G. (2007). *'Peer group' effecten op onderwijsprestaties*. Nijmegen: ITS.

Gemmen, M.C. (2018). *Social network processes and academic functioning. The role of peers in students' school well-being, academic engagement, and academic achievement.* (dissertation). Groningen: RU Groningen.

Kennisrotonde. (2017). *Is er kennis over wisselende samenstelling van klassen in de basisschool?* Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde. (2018). *Welke methodieken en instrumenten kunnen docenten helpen hun pedagogische relatie met leerlingen te versterken?* (KR. 363). Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde. (2019a). *Hoe kun je samenwerkend leren zo inzetten dat het een positief effect heeft op de leerprestaties?* (KR. 521) Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde. (2019b). *Verschillen leerkrachten in het waarnemen van pestgedrag door meisjes en welke vormen van aandacht helpen dit gedrag tegen te gaan?* (KR.679) Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde. (2020). *Wat is het effect op de schoolprestaties en het welbevinden van leerlingen wanneer zij in groep 7 en groep 8 van dezelfde leerkracht les krijgen?* (KR.789) Den Haag: Kennisrotonde.

Nederlands Jeugd Instituut (2016). *Beter omgaan met lastig gedrag in de klas*. Utrecht: NJI.

Van Bergen, K., Paulussen-Hoogeboom, M., Mack, A., Rossing, H. & Van der Ploeg, Y. (2016). *Groepsgrootte in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Regioplan.

Van den Berg, Y., Stoltz, S.E.M.J. & Cillessen, T. (2016). 'Ga lekker zitten...' Nieuwe inzichten voor het maken van een klasindeling. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 55* (2016), 3-9.

Veenstra, R. (1999). *Leerlingen – klassen – scholen: Prestaties en vorderingen van leerlingen in het voortgezet onderwijs.* (proefschrift). Groningen: RU Groningen.

Veenstra, R., Lindenberg, S., Huitsing, G., Sainio, M., & Salmivalli, C. (2014). The role of teachers in bullying: The relation between antibullying attitudes, efficacy, and efforts to reduce bullying. *Journal of Educational Psychology, 106*, 1135-1143.

Zuckerman, J.T. (2007). Classroom management in secondary schools: a study of student teachers; succesfull strategies. *American Secondary Education 35*(2), 4-32.

Onderwijssector

voortgezet onderwijs

Trefwoorden

klassensamenstelling, relatie in de klas, klimaat, sfeer